

Asrorov Asadbek

Bux.DU Musiqa ijrochiligi va madaniyat
kafedrası “Cholg‘u ijrochiligi (an’anaviy cholg‘ular)”
mutaxassisligi, 1-bosqich magistri

Ilmiy rahbar: B.I. Mustafayev, professor

Annotatsiya: maqolada o‘zbek xalq cholg‘u asbobi qashqar rubobi, uning tarixi, ijrochilik maktablari, milliy xalq cholg‘ulari tizimidagi o‘rni, uning o‘ziga xos jihatlari, musiqashunos-olimlarning fikr-mulohazalari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: rubob cholg‘usi, musiqiy an’analar, cholg‘ular turkumi, ijrochilik an’analari, kasbiy musiqa, zamonaviy soz, badiiy ijro, ijrochilik uslubi, musiqiy ta’lim-tarbiya.

O‘zbek xalq musiqa san’ati ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lib, u milliy madaniyatimizning ajralmas qismi hisoblanadi. Musiqa xalqning ruhiyati, hayoti va an’analari bilan uzviy bog‘liqdir. Shu musiqa olamda cholg‘u asboblari alohida o‘rin tutadi. Ular orasida rubob cholg‘usi nafaqat musiqiy jihatdan, balki madaniy va tarixiy ahamiyati bilan ham ajralib turadi. Rubob asbobi Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o‘zbek va tojik xalqlarining qadimiy musiqiy merosida muhim o‘rin tutadi.

Rubob so‘zi forscha “rubab” (ya’ni torli cholg‘u) so‘zidan olingan bo‘lib, ilk marotaba Sharq manbalarida IX–X asrlarda tilga olingan. Bu cholg‘u avval boshda Afg‘oniston, Eron va Xuroson hududlarida tarqalgan bo‘lib, keyinchalik Markaziy Osiyo xalqlari musiqa madaniyatiga kirib kelgan.

O‘rta asr manbalaridan “Qutubiy rubob”, “Surxon rubobi”, “Buxoro rubobi” kabi turlari ma’lum. Rubob cholg‘usi alohida ijrochi yoki ansambl tarkibida chalinib, maqom, xalq kuylari va dostonlarda foydalanilgan.

Rubobning tuzilishi va ijro xususiyatlari ham o‘ziga xos. Rubob — torli cholg‘u asbobi bo‘lib, uning tanasi o‘yilgan yoki cho‘zilma shaklda yasaladi. Uning uzun bo‘yni, rezonator qismi va torlari mavjud. Torlar soni turli hududlarda turlicha bo‘ladi (3 dan 6 tagacha). Asbob asosan chopiq yoki terma usulida chalinadi.

Abdurauf Fitrat o‘zining “O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi” nomli kitobida rubob cholg‘usi tuzilishini quyidagicha ta’riflagan: “Bu cholg‘uning gavdasini to‘rt asosiy qismga bo‘lmoq mumkindir: qorin, ko‘krak, bo‘yun, boshqorin. Ko‘krak ham bo‘yun qismlarining uchchalasi bir bo‘lak tut yog‘ochidan “qazima” yo‘li bilan yasaladi. Boshi so‘ngra yasilib, sopga yopishtiriladi. Rubobning qorni bilan ko‘kragi 21/2 santimetrlik bo‘g‘oz bilan bir-biriga bog‘lanmish ikki chuqur idishga o‘xshaydi. Qorin ham bo‘g‘ozning usti kiyik yo echki terisi bilan qoplanadi. Ko‘krak bilan bo‘yunning ustini esa ingichka taxta bilan qoplaydilar. Qorinning bo‘yi 21 santimetr, eni 18 santimetr, Ko‘kragining bo‘yi 28 santimetr, eni esa qorniga tomon 5 santimetr bo‘ladir. Xarragi tubdan to‘rt barmoq yuqorida turadi. Ichakdan yasalgan 5 tori borkim, skripka torlariga o‘xshab yo‘g‘onlikda farqlidir. Bundan boshqa 12 ta «tor osti» torlari bor, Bular tanbur simidandir. Cholg‘uni rubob chalganda bularni tortmaydi. Bularning xizmati asil torlarga tortish ta’siri bilan titrab asil tor tovushiga o‘zlarining mungli titroq tovushlarini qo‘shmoqdir”[1].

O‘zbek musiqa an‘analarida Buxoro rubobi, Turkiston rubobi va Kashmir rubobi kabi turlari keng tarqalgan. Ular nafaqat tashqi ko‘rinishi, balki ovoz tembri va diapazoni bilan ham farqlanadi.

Rubob musiqa madaniyatida o‘z o‘rniga ega. U o‘zbek xalq cholg‘ulari orasida lirik, qalbgga yaqin sadosi bilan ajralib turadi. U asosan maqom ijrosida, ayniqsa “Shashmaqom” an‘anasida muhim o‘rin tutadi. “Rost”, “Navo”, “Buzruk”, “Dugoh” kabi maqomlarda rubobning ovozi orqali kuyning ichki mazmuni chuqur ifoda topadi. Shuningdek, rubob folklor ansambllari, bastakorlik ijodi va zamonaviy orkestr tarkiblarida ham faol qo‘llaniladi. Universal imkoniyatlari sababli u nafaqat an‘anaviy musiqa balki zamonaviy kompozitsiyalar ijrosida ham qo‘llanilmoqda.

Sh. Rahimovning “O‘zbek xalq cholg‘ulari tarixi” (–Toshkent: “Fan”, 2005), H Qurbonovning “Maqom va ijrochilik san‘ati”.(–Toshkent: “Musiqashunoslik nashriyoti”, 2012), R.Yunusovning “Shashmaqom an‘analarida cholg‘u asboblarning o‘rni”.(–Toshkent, 2016.), N. Sobirovning “Rubob va ud cholg‘u ijrochiligida shakllangan ustoz-sozandalar” kabi mavzulardagi izlanishlarida o‘zbek xalq cholg‘ulari tarixida rubob cholg‘usining o‘rni, rubob sozining ijrochilik va maqom, Shashmaqom san‘ati an‘analarini tiklash va rivojlantirishdagi mohiyati kabi masalalar o‘z ifodasini topgan.

N. Sobirov[2] “Rubob va ud cholg‘u ijrochiligida shakllangan ustoz-sozandalar” nomli maqolasida rubobni “...ijro etish imkoniyatlariga ega bo‘lgan cholg‘u sozi. Ovoz tarovati jihatidan jarangdor va yoqimli, ijroviy jihatdan har tomonlama mos cholg‘u sifatida” qayd etadi.

S. Mannopov[3] milliy cholg‘u asboblari turkumida rubob sozining o‘ziga xos o‘rni, ahamiyatini ta’kidlab, “ijro madaniyatida — kuy, maqom, folklor tarkibidagi asosiy vosita” ekanligini uqtiradi. Ushbu ta’riflardan ko‘rinadiki, rubob milliy ijrochilikda katta ahamiyatga ega sozlardan biridir.

Buxoro, Samarqand, Termiz va Farg‘ona vodiysida rubob ijrochilik maktablari shakllangan. Ushbu maktablar o‘z uslubiga, chalish texnikasiga va kuy maqomlariga ko‘ra farq qiladi. Milliy musiqa madaniyatimizda muhim o‘rin tutgan mashhur rubob ijrochilari sifatida Turgun Ahmadjonov, Ari Boboxonov, Husaynixon To‘ychiboyev, SHermat Yakubov, Farhod Matyakubov, Nuriddin Norqulov, Ochil Hoshimov, Fayzulla Hasanov, Said Rahmonov va boshqalarni ko‘rsatish mumkin. Ular rubob ijrochiligi an‘analarini saqlab qolish, yanada rivojlantirish va yosh avlodga yetkazishda katta hissa qo‘shganlar.

Bugungi kunda rubob nafaqat an‘anaviy ijroda, balki kasbiy musiqa ta’lim tizimida ham o‘qitiladi. O‘zbekiston davlat Konservatoriyasi, san‘at kollejlari va bolalar musiqa va san‘at maktablarida rubob bo‘yicha alohida sinflar mavjud. Zamonaviy soz ustalari esa rubobni yangi materiallardan foydalangan holda takomillashtirishmoqda. Rubobning diapazoni kengaygan, tovush sifati yaxshilangan hamda chalish qulayligi oshgan. Rubob xalqaro musiqa festivallarida o‘zbek milliy musiqasining ramzi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Xullas, rubob — o‘zbek xalq cholg‘ulari ichida o‘ziga xos o‘ringa ega, qalbdan chiqadigan, nozik va ta’sirchan jarangga ega musiqa asbobidir. Uning tarixi va rivoji xalqimiz musiqiy tafakkuri, an‘analari va madaniyatining uzviy davomi hisoblanadi. Bugungi kunda rubob nafaqat milliy an‘analarni saqlab qolishda, balki zamonaviy musiqa rivojida ham muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Shu sababli, ushbu cholg‘u asbobining o‘rganilishi, saqlanishi, takomillashuvi hamda kelajak avlodga yetkazilishi o‘zbek musiqa san‘ati va madaniyatining kelajagi uchun katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Saidov Y, Mustafoyev B. Fitratning milliy til va musiqa taraqqiyotidagi o‘rni. Monografiya. -Toshkent. 2024 “Shafoat nur fayz”nashri yoti. - B. 83-84.
2. Sobirov N. Rubob va ud cholg‘u ijrochiligida shakllangan ustoz-sozandalar Oriental Art and Culture* Vol. 1, No. 2, 2020) —B.15–18.
3. Маннопов С. Ўзбек халқ музыка маданияти. Таълимий-методик қўлланма. 2004 йил. Тошкент, “Янги аср авлоди”. 100 бет
4. Раҳимов Ш. Ўзбек халқ чолғулари тарихи. – Тошкент: “Фан”, 2005.

5. 5 Курбонов Х. Мақом ва ижрочилик санъати. – Тошкент: “Муסיқашунослик нашриёти”, 2012.
6. Yunusov R. Shashmaqom an’analari da cholg’u asboblari ning o’rni. – Toshkent, 2016.
7. Mustafayev B.I. Maktabda musiqiy ta’lim faoliyatlarini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY. ISSN 2992-9024 (online) 2025, vol.3. - B.175-184.
8. Mustafayev B. I. Musiqa ta’limi o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion axborot texnologiyalarning roli. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” xalqaro ilmiy-metodik jurnal. №9.-2025.-B.222-225.
9. Mustafayev Baxtiyor Maktab musiqiy-pedagogik jarayonida o’qituvchining kasbiy mahorati// Pedagogik akmeologiya. Xalqaro ilmiy-metodik jurnal. 2025. 5(22).-B. 109—112.
10. Mustafayev Baxtiyor Ibragimovich. Raqamli ta’lim muhitida musiqi o’qituvchisining kasbiy faoliyatini takomillashtirish. “Pedagogik mahorat” ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2025, № 11.-B.109-112.
11. Mustafayev B.I. Maktabda musiqiy ta’lim faoliyatlarini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY. ISSN 2992-9024 (online) 2025, vol.3. - B.175-184.
12. Mustafayev B.I. Musiqa ta’limi o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion axborot texnologiyalarning roli. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” xalqaro ilmiy-metodik jurnal. №9.-2025.-B.222-225.
13. Mustafayev B.I. Maktabda musiqiy ta’lim faoliyatlarini tashkil etishda zamonaviy yondashuvlar. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY. ISSN 2992-9024 (online) 2025, vol.3. - B.175-184.
14. Mustafayev B. I. Musiqa ta’limi o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion axborot texnologiyalarning roli. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” xalqaro ilmiy-metodik jurnal. № 9. 2025.- B.222-225.
15. Mustafayev B. I. Musiqa ta’limi o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion axborot texnologiyalarning roli. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” xalqaro ilmiy-metodik jurnal. № 9. 2025.- B.222-225.
16. Мустафаев, Бахтиёр Ибрагимович. "Некоторые вопросы развития профессиональных навыков учителя музыкальной культуры." *Academy* 11 (62) (2020): 47-50.
17. Мустафаев, Б. И., & Нуруллаев, Б. Г. (2021). ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Academy*, (3 (66)), 45-47.

18. Мустафоев, Б. И., & Самиева, М. А. (2021). БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ. *European science*, (2 (58)), 26-28.

19. Мустафоев, Б. И., & Авлиякулов, У. У. У. (2021). Некоторые вопросы формирования компетенций грамотности учащихся на занятиях по музыкальной культуре. *European science*, (2 (58)), 23-25.

20. Мустафоев, Б. И. (2019). Особенности уроков музыки в общеобразовательных школах. *Достижения науки и образования*, (1 (42)), 46-48.

21. Ашуров, Б. Ю., & Мустафоев, Б. И. (2023). Роль Бухарских народных песен в эстетическом воспитании учащихся, музыкальное воспитание учеников подростков средствами макама. *Science and Education*, 4(10), 234-239.

22. Мустафаев, Б. И., & Нуруллаев, Б. Г. (2021). ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. *Academy*, (3 (66)), 45-47.